

آب و آلودگی

مهندس سید حنان پیر هاشمی چورشری

ناشر منتخب سال های ۷۹، ۸۵، ۸۷، ۸۹، ۹۰ و ۹۲

سرشناسه	میرهاشمی جورشری، سیدحاجان، ۱۳۹۳ -
عنوان و نام پدیدآور	درآمدی بررباعی / سیدحاجان میرهاشمی جورشری
مشخصات نشر	رشت: دهرسا، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۱۴۸ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۷-۲۸۶-۰
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	رباعی -- تاریخ و نقد
رده بندی کنگره	۱۳۹۴ ۱۳۵۵۳ / م ۳۶۳۶ PIR
رده بندی دیویی	۸۹۷ / ۸۹۱
شماره کتابشناسی ملی	۳۳۵۴۳۰۰

• نام کتاب	درآمدی بررباعی
• مؤلف	سیدحاجان میرهاشمی جورشری
• ناشر انتشارات	دهرسا (ناشرمنتخب سالهای ۸۵، ۸۷، ۸۹، ۹۰ و ۹۲)
• تلفن: ۰۲۲۰۰۰۰۰۰۰۰	۰۲۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰ • تلفکس: ۰۲۲۴۱۹۷۱-۰۲۲۴۱۹۷۱
• دفتر مرکزی	خیابان لاکانی، مجتمع کاسپین
• شعبه ۲: رشت	دکانی، ابتدای خیابان هفده شهریور
• حروفچینی:	سیدحاجان میرهاشمی جورشری
• صفحه آرائی:	انتشارات دهرسا
• طرح جلد:	کانون تبلیغاتی دهرسا www.DEHSARA.com
• نوبت چاپ، تاریخ انتشار:	چاپ اول، سال ۹۲
• شمارگان:	۱۰۰۰ جلد
• تعداد صفحات، قطع:	۱۲۸ صفحه، وزیری
• لیتوگرافی، چاپ و صحافی:	لیتوگرافی همراهان، چاپ تهران
• شماره استاندارد بین المللی کتاب:	۰۰۰۰-۲۸۶-۱۹۷-۹۶۴-۹۷۸
• ISBN	978-964-197-286-0
• قیمت در سراسر کشور:	۸،۰۰۰ تومان
www.DEHSARA.com	

کلیه ی حقوق قانونی و شرعی برای مؤلف و ناشر محفوظ می باشد و هیچ شخص حقیقی یا حقوقی، حق تکثیر تمام یا قسمتی از این اثر را نداشته و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

فهرست مطالب

فصل اول: مقدمات، کلیات و تعاریف

- ۱-۱- رباعی در لغت ۱۲
- ۲-۱- نام‌های دیگر رباعی ۱۳

فصل دوم: رباعی و ارتباط آن با ردیف و قافیه

- ۱-۲- رباعی از نظر قافیه و ارتباط آن با مقوله ردیف ۲۴
- ۲-۲- شکل اصلی و قدیمی رباعی به لحاظ قافیه ۲۹

فصل سوم: اصل و سرچشمه رباعی

- ۱-۳- منشأ رباعی ۳۶
- ۲-۳- دو روایت در ریشه‌یابی رباعی ۴۰
- ۳-۳- رباعی، تصوف، عرفان و تأثیر سماع صوفیان در پیدایش رباعی ۴۴

فصل چهارم: رباعی از نظر معنا و مضمون

- ۱-۴- معنا و محتوای رباعی ۴۸
- ۲-۴- انتقال معنای اصلی، ضربه نهایی و موضوع استعاره باغیات ۶۵

فصل پنجم: رباعی گویان

- ۱-۵- رباعی سرایان از دیروز تا امروز ۷۴
- ۲-۵- عصر زرین رباعی ۸۷
- ۳-۵- علل اقبال به رباعی ۸۸

فصل ششم: وزن و آهنگ رباعی

- ۱-۶- تعیین وزن اصلی رباعی ۹۴
- ۲-۶- لا حول و لا قوه الا بالله ۱۰۸

فصل هفتم: رباعیات من

- منابع ۱۱۶

رباعی به احتمال فراوان آفریده طبع ایرانی و یکی از ناب‌ترین، اصیل‌ترین و کهن‌ترین انواع شعر فارسی است. رباعی را می‌توان قالب و قالب کوچکی پنداشت که انواع و اقسام معانی و مفاهیم را می‌توان در آن درج نمود. به دیگر سخن، این قالب شعری بالکل برای هر قسم مضمونی مستعد و مهیا است و به قول رجوی (۱۳۴۷) «شگفت‌انگیز است که در این قالب یا قفس کوچک رباعی هر جانی و هر پرنده‌ای جای گرفته است و همه گونه مضامین انواع دیگر شعر در آن دیده می‌شود». رباعی نه تنها به لحاظ معنایی از انعطاف‌پذیری گسترده‌ای برخوردار است بلکه به لحاظ وزنی نیز فوق‌العاده منعطف عمل می‌کند و اساساً اختیارات سراینده‌ی فارسی را به خود می‌پذیرد. وزن رباعی از لطیف‌ترین و دل‌انگیزترین اوزان شعر پرشیایی است و آشکارا در زمره اوزان مطبوع و دلپذیر شعر فارسی قرار می‌گیرد. وحیدیان کامیار در صفحات ۵۲ تا ۵۵ از کتاب وزن و قافیه شعر فارسی ذیل مبحث وزن رباعی چنین اظهار می‌دارد: «از خوب‌ترین اوزان شعر فارسی وزن رباعی است... شاعر در وزن رباعی آزادی‌های زیادی دارد؛ به نحوی که هر یک از چهار مصراع رباعی را می‌تواند به یکی از گونه‌های مختلف وزن رباعی بسرد؛ به عنوان اینکه در وزن خلی پدید آید». قالب رباعی از قبولی به شمار می‌رود که از پیشینه و منشأ تاریخی برابری برخوردار است. نام خیام با جذبه خاص خود به همراه رباعیات دلپذیر منسوب به وی، کافی است تا دل‌ها و نگاه‌ها را به نحو خاص و فوق‌العاده‌ای به این قالب شعری مجذوب و معارف نماید.

به طور کلی این اختصار و ایجاز و این تعدد و انعطاف‌پذیری معنایی و این تنوع وزنی و لطافت و مطبوعیت مترتب بر آن، به انضمام پشتوانه ادبی و فنی و خلاقیتش از علل رواج و محبوبیت فراوان این نوع شعر، نزد ایرانیان است.

سعی ما در این کتاب بر آن است که از زوایای گوناگون به مقوله رباعی بنگریم. از منظری فراگیر به مطالعه جنبه‌های مختلف رباعی از قبیل منشأ، وزن و معنا و امثال این‌ها بپردازیم. ما نخست بیش از هر چیز به کلمه رباعی از لحاظ لغوی خواهیم نگرست و به نام‌ها و اصطلاحات گوناگون مربوط به این قالب شعری از قبیل ترانه، دوبیتی، گل چاربرگ و جز آن خواهیم پرداخت.

آنگاه به رباعی از نظر «قافیه» و ارتباط آن با مقوله «ردیف» نظری خواهیم افکند و شکل اصلی و قدیمی رباعی را به لحاظ قافیه بر اساس منابع معتبر مورد بررسی قرار خواهیم

داد. در این بخش به این نکته اشاره می‌شود که به طور کلی اکثر رباعیات بر جای مانده از شعرای مربوط به قرون ۵ و ۶ چهارقافیه‌ای هستند.

سپس در رابطه با منشأ و سرچشمه رباعی گفتگو خواهد شد. محققان مختلف نظرات مختلفی را ابراز داشته‌اند. برخی‌ها معتقدند که رباعی ریشه ژاپنی دارد. برخی نیز پیدایش رباعی را تحت تأثیر شعر ترکی یا چینی دانسته‌اند. برخی نیز حتی از عربی بودن رباعی سخن به میان آورده‌اند؛ اما به هر حال خیل کثیری از پژوهشگران علی‌الخصوص ادبای ایرانی به این موضوع که رباعی اصل و منشأ ایرانی داشته و دست‌کم از زبان عربی اخذ و اقتباس نشده، اعتقادی راسخ دارند.

اما در فصل بعد به تحقیق در رباعی از نظر معنا و مضمون خواهیم پرداخت. به طور کلی و با صرف نظر از کلیات و موضوعات فرعی، رباعی را می‌توان از نقطه نظر موضوع و محتوا به سه دسته «سیمین» (الف) رباعیات عاشقانه (ب) رباعیات عارفانه (ج) رباعیات فلسفی. ما مبحث کلی جذای را به «رباعی‌گویان» اختصاص داده‌ایم. بایستی دانست که اکثر سرایندگان ایرانی رباعی سرمد و دسته‌ای از سرایندگان نیز رباعی‌های خود را در دیوان‌های جداگانه‌ای گنجانده‌اند. اوایل در رباعیات منسوب به خیام نیشابوری از بهترین، برجسته‌ترین و معروف‌ترین رباعیات فارسی محسوب می‌شود.

«عصر زرین رباعی» مبحث دیگری است که به طور مختصر و مفید بدان خواهیم پرداخت. در کل رباعی در دو عصر سلجوقی و خوارشاه در اوج قله شکوفایی قرار می‌گیرد. ما در بحثی دیگر با نگاهی ژرف و اجمالی علل و عوامل آن را برخواهیم شمرد (هر چند در صفحات پیش از آن، به طور جسته و گریخته به برخی دلایل رواج و محبوبیت رباعی اشاره شده است).

در مبحث بعدی به کنکاش در وزن و عروض رباعی خواهیم پرداخت. بسیاری از مباحث مطروحه در این رابطه تحت تأثیر آراء و نظریات مسعود فرزد از عربستان و راجحه ایرانی به نگارش درآمده است. به نظر نگارنده عروض فارسی به ویژه در سطح «ارسی / افعیل» هنوز با مشکلات و ایرادات غیر قابل انکاری دست و پنجه نرم می‌کند و لیکن در این میان به جرأت می‌توان ابراز داشت که آراء و دیدگاه‌های فرزد بسیار پیشرفته‌تر از سایر نظریات است و متعاقباً با کمی جرح و تعدیل به وضوح می‌تواند برتری خود را نسبت به آنها به نمایش بگذارد. به هر حال وضعیت عروض فارسی در سطح ارکان و در رابطه با تقطیع اوزان

و امثال آن به اندازه‌ای است که گاه محقق را به این هوس سوق می‌دهد که موجودیت ارکان را به طور پایه‌ای زیر سؤال ببرد.

ما در انتهای این اثر پیش از آنکه به معرفی منابع و مآخذ مربوطه بپردازیم، به تحریر تعدادی از رباعیات خویش مبادرت خواهیم ورزید. شمار رباعیات سروده شده به وسیله اینجانب بیشتر از آن چیزی است که در این کتاب آورده شده است اما بنا به دلایل معلوم و نامعلوم از ذکر و نگارش همه آنها خودداری می‌گردد.

لازمه ذکر می‌نماید که در ابتدا قرار بود اثر حاضر صرفاً حائز رباعیات سروده شده از اینجانب به انضمام توضیحات بسیار مختصری در رابطه با وزن و قالب شعری رباعی باشد. اما پس از مطالب قرار متعدد به خصوص اثر بسیار جذاب جناب آقای دکتر شمیسا - این استاد ممتاز بلانی تحت عنوان "سیر رباعی در شعر فارسی" بیش از پیش به تحریر و تحقیق در خصوص موضوع مربوطه راغب گردیدم و چنین شد که به تدریج روز به روز بر حجم کتاب افزوده شد. بنا بر این اینجا شایسته است که مراتب سپاس خود را به حضور این استاد بزرگوار که تا کنون رنگارنگان را از نزدیک زیارت نکرده‌ام، اعلام نمایم. در پایان نیز بر خود فرض می‌دانم از همه افرادی که به طور مستقیم و غیرمستقیم مرا در به ثمر رساندن این اثر یاری رساندند، حال حاضر و آینده، صمیم قلب سپاسگزاری نمایم.

سید حنان میرهاشمی

۱۳۹۳